

STIKLESTAD: Refleksjoner mot 2030

Av Gudleiv Forr

A. Innledning:

Det er mye ved Stiklestad som er tungt tradisjonsbærende. Allerede under nasjonsbyggingen på 1800-tallet fikk stedet en symbolfunksjon av første orden. Sammen med Steinviksholmen og katedralen i Trondheim fungerte Stiklestad som et historisk, religiøst og politisk bindeledd tilbake til den førunionelle tid da landet skulle riste av seg 400-årignatten. Perspektivet har selvsagt vært regionalt, som en integrert del av det religiøse og politiske liv i Trøndelag. Men det har også hatt en klar nasjonal betydning, som minnested for det viktigste slag i norgeshistorien. Her har myter og tradisjoner hatt sitt feste i beretningen om kong Olav Haraldssønn. Stiklestad-tradisjonen sier noe om det å være norsk, om hva det norske er med utgangspunkt i fortida. Vår utfordring er å gi dette en sammenheng også i samtida og i en nær framtid, som et ledd i en moderne minnepolitikk.

Stiklestads plass i nasjonale jubileumsmarkeringer har altså vært ubestridt, og i de seinere år er jo dette blitt understreket ytterligere av profesjonaliseringen av stedet som minnested. SNK spilte for eksempel en rolle under markeringen av jubileet i 2005. Dette jubileet viste imidlertid at vi som nasjon har et uklart syn på hva som bør være en nasjonal minnepolitikk, og Stiklestad bør ved 1100-årsjubileet bidra til byggingen av en slik minnepolitikk som et ledd i en utdyping av hva som er norsk i en global virkelighet i dag og framover.

Jeg mener det er viktig at jubileer ikke fortaper seg i fortida, men jeg mener også at det er naturlig at SNK som statlig finansiert museum bidrar til å kaste kritisk lys over norsk historie. Det bør framover mot 2030 bygge ut kompetansen på det faglig historiske feltet, og det er vesentlig at det faglige ikke styres av hensynet til St. Olav og kirkens myteproduksjon. Museenes samfunnsoppdrag er i henhold til regjeringens dokumenter å fungere på «armlengdes avstand» fra staten som finansierer dem og fra andre institusjoner med makt, som kirken. Forskning og kunnskapsproduksjon stiller krav til uavhengighet også for Stiklestad.

Følgende punkter bør inngå i ideprosessen før jubileet:

B. Minnepolitiske momenter

1. Hva vil være de store utfordringene for Norge i 2030? Jeg antar at det fortsatt vil være spørsmål knyttet til det multikulturelle. Den flerkulturelle dimensjonen var stort sett fraværende ved jubileumsmarkeringen i 2005. Kanskje blir den tydeligere i 2014. Men både 2005, 2014 og 2030 har en klar sammenheng med de perspektiv på norsk kultur som dagens migrasjoner må sees i. Kristningen av Norge, Olav som helgen, Nidarosdomen, samlingen til en nasjon, grunnloven, de politiske strømningene med utgangspunkt i opplysningstida som liberalisme, sosialisme, menneskerettigheter og industriell og kulturell modernitet må forstås som et ledd i multikulturalismen. Biskop Gunnar Stålsett har tatt til orde for at Stiklestad skal bli et senter for dialog for fred mellom religionene. Det syns jeg er en utmerket ide. Men jeg mener også at det bør kunne trekkes lenger. I dag kjemper de unge i de arabiske landene for sine primære krav om frihet, frihet til å velge sin vei gjennom livet, uavhengig av så vel stat som religion. Jeg vil tro at denne revolusjonen – som tar så ulike veier og uttrykk – langt fra vil være avklart i 2030. I Norge har det tatt 200 år å avklare hva vi mener med demokrati og med nasjon, det vil neppe gå raskere i de arabiske

landene. I denne debatten bør både hjemlige muslimer og muslimer utenfra delta sammen med representanter for andre trossamfunn og det sivile samfunn og for Stiklestad bør det være en naturlig oppgave å inkludere slike problemstillinger i feiringen.

2. Samtidig er det naturlig om blikket også rettes mot de hjemlige utfordringene som knyttes til det multikulturelle samfunn. Menneskerettighetene er stadig en politisk utfordring også i vårt land. Vi har rett nok inkludert de sentrale rettighetene i vår grunnlov, og noe blir ytterligere avklart i den prosessen som Lønning-utvalget skal legge grunnlaget for nå, og som skal få sin konklusjon foran 2014. Men menneskerettighetene er dynamiske elementer i den internasjonale juridisk-politiske konserten, og det er strid i Norge om hvor omfattende de grunnlovsfestede rettighetene bør være. Den nåværende regjering er for eksempel svært tilbakeholden når det gjelder å ratifisere så vel som å inkorporere dem i vår konstitusjon. Dette vil neppe bli avklart innen 2030, og det er et stort spørsmål om hvor ønskelig det vil være. Grunnlovsfesting gjør det i hvert fall vanskeligere å revidere rettighetene i henhold til nye utfordringer og i henhold til den tolkningsvirksomhet for foregår i Strasbourg gjennom Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Jeg vil tro at diskusjoner om disse spørsmålene gjerne kan inkluderes i opplegget for Stiklestad 2030.

3. 2030 vil også være en post-Behrens Breivik-tid. Diskusjonen etter terrorhandlingene har rettet søkelys mot høyreekstrem retorikk og handling, og satt en slags grense for hva man kan si ikke bare i det offentlige rom, men også i de mer skjulte fora på internett. Slik sett har debatten vært siviliserende. Men mye vil ennå komme fram underveis i prosessen, og det er ikke utelukket at vi i 2030 fortsatt vil kunne diskutere disse problemstillingene i tilknytning til visse sider av innvandringskulturene, slik vi fortsatt diskuterer uhyrligheter som nazistene og de kommunistiske regimene sto for. Hvilke verdier, trosforhold og former, for eksempel kvinnesyn, i innvandringskulturene har krav på beskyttelse? Hva skal storsamfunnet akseptere og hva ikke. Religiøse symboler er en ting, kjønnslemlestelse er en annen. Hvor går grensene her? Er det å være norsk utelukkende et statsborgerlig anliggende, eller er det noe mer som også involverer kulturelle realia og symboler? Jürgen Habermas er tilbøyelig til å avgrense statsborgerskap til en slags forfatningsnasjonalisme. Men hans perspektiv er det europeiske fellesskap. Vi bør diskutere om vi er opptatt av en dypere forståelse av hva det vil si å bli norsk, for eksempel oppslutning om vår grunnlov, våre tradisjoner vår rettsstat? Alt dette kan problematiserer i en tradisjonskontekst tilknyttet kristningen og nasjonsbyggingen med Stiklestad som symbol og minnested.

4. Olavs-arven har en tendens til å bli framstilt som en urnorsk verdi som ligger fast til evig tid. Det bør være en utfordring for den faglige virksomheten rundt Stiklestad å problematisere denne oppfatningen. Den katolske kirke var og er en overnasjonal institusjon, men dens religiøse uttrykk er stadig under forandring. Det samme gjelder den den protestantiske kirke. Den er også ledd i en internasjonal bevegelse i stadig endring. Da kristendommen kom til Norge, knuste den nettopp de lokale religionene og erstattet de regionale og nasjonale helligdommene med tradisjoner som hadde sitt utspring i Midt-Østen, ja kanskje enda lenger øst, og som var lutret i sitt møte med europeiske kulturer på sin vei nordover mot Norge. Seinere års arkeologiske utgravninger har vist at det ikke bare var religionen som kom utenfra, men også andre tankeformer, men framfor alt gjenstander av allehånde art – og gjorde det norske til en del av det europeiske. Hva betyr dette for vår selvoppfatning i dag i lys av globalisering?

5. Hva vil Norge bidra med i det europeiske kor i 2030? Jeg antar at EU-spørsmålet vil være like åpent i den forstand at vi vil være enda mer integrert i markedssystemet og dermed i økonomien, men fortsatt politisk utenfor. Antakelig vil det ikke skje noen endring i dette med mindre vi blir hjem søkt av en formidabel krise, økonomisk eller sosialt. Dette vil være et naturlig tema for Stiklestad i 2030 med utgangspunkt i slaget i 1030. Også da ble jo mye stående uavklart: Hvorfor gikk for eksempel ikke de seirende politiske grupperingene som overvart kong Olavs hær i kompaniskap for å sikre seieren, slik man gjorde etter avstemningene i 1972 og 1994? Hvorfor falt bøndene og høvdingene i Trøndelag og fra Nord-Norge til fote for de europeiske ideene i 1030, men ikke i 2000?

Spenningen mellom det norske på den ene side og det europeiske og internasjonale på den annen har fulgt oss siden Olav Haraldsønns tid, ja kanskje lenger. Det fikk sitt høydepunkt under EU-stridene, men var like dramatisk under kulturkampen på 1800-tallet, for eksempel i striden mellom Welhaven og Wergeland som framskyndet en prosess der folkedannelse på nasjonal grunn ble fusjonert med en europeisk dannelseskultur. Innvandringen innebærer en ny omdreining på denne prosessen.

C. Estetikk og formidling

I dag registrerer vi en livlig kulturaktivitet rundt omkring i by og land, mye bygd på frivillighet. Men rammen rundt kulturlivet er blitt et tungt statlig anliggende, som har satt sivilsamfunnet på sidelinja i en viss forstand. Det er lite snakk om marked på dette feltet. Det er bygd opp et stort sentralt byråkrati for å iverksette statlige kulturpolitiske beslutninger, men også et profesjonelt lokalt byråkratisk nettverk som fordeler kulturmidlene rettferdig utover landet. Stiklestad er selv en del av denne utviklingen.

De statlige kultursatsingene er de seinere år knyttet til næringsutvikling lokalt, og er en vesentlig del av den nasjonale kultursatsingen. «Kulturarv» og «stedsidentitet» er blitt sentrale begreper når byer og tettsteder utarbeider planer for hvordan de skal vise seg fram for så vel turister som næringsliv og potensielle tilflyttere. Kultur er blitt et middel, en drivkraft og en innfallsvinkel for by- og tettstedsutvikling landet rundt. Men når kultur på denne måten blir et middel og ikke en verdi i seg selv, hva skjer da med kulturen? Og hva med norsk språk i et slikt perspektiv? Vitenskapspråket er for lengst blitt engelsk, men hva gjør det med oss at det snakkes engelsk på lunsjrommet eller i korridorene på våre største industriselskaper? Hva med nynorsken, som stadig marginaliseres i skole og kulturliv? På mange måter springer det moderne Stiklestad ut av den nasjonale motkulturen. Det bør derfor være naturlig for SNK å inkludere slike problemstillinger i jubileumsfeiringen.

Det reises i dag spørsmål om hva som skjer med det kollektive minnet i vår teknologiske tidsalder. Minneestetikken er knyttet til stabile gjenstander, bilder og skulpturer – eller spel, som på Stiklestad. Men allerede nå invaderes museer og minnesteder av datateknologiens løsninger, og blir plattformer for aktiviteter som lett kan passivisere publikum og avskjære dem fra minnestedene i stedet for å inkludere dem. Folk kan rett og slett sitte ved sine skjerm Brett hjemme og oppleve både gjenstander og spel. Det hele åpner for store muligheter for manipulasjon, både av historien, samtida og framtida.

Debatten om dette er så vidt startet. Jeg har så langt opplevd datateknologien i museer og minnesteder som positivt, både her i landet og utenfor Norge. Men det er ingen tvil om at utviklingen får konsekvenser for identitetsskapingen og for minnepolitikken. Det bør være et sentralt tema når vi

nærmer oss 2030, og et naturlig utgangspunkt for debatt og diskusjon på Stiklestad. Det samme gjelder den voksende konsulentbransjen som utvikler seg i kjølvannet av den teknologiske utviklingen.

D. Avslutning

Skal man vekke folkelig entusiasme som kan fornye og fordype følelsene av identitet i et mangfoldig samfunn, må jubileumsfeiringen handle om håndfaste ting. Aktivitetene må heller ikke virke ekskluderende. Det er i vår tid en tendens til at museer ikke lenger skal være museer, men opplevelsessentre. Det er viktig å være på vakt så ikke jubileene blir noe annet enn det de er tenkt å være, men events, der underholdningsaspektet og evnen til å trekke folk blir det viktigste. Det blir etter min mening for tynt. Samtidig er det viktig at jubileumsfeiringen i 2030 blir annerledes enn i 1930. Da sto også det nasjonale sterkt – det var slutfasen for integrasjon av motkulturene, inkludert arbeiderkulturen, i det norske. Nå skal det fortelles en ny historie om globalisering og kulturelt mangfold i en markedsstyrt og teknologisk tid. Derfor må det bli en annerledes feiring enn for 100 år siden – der politiske og kulturelle problemstillinger må få en sentral plass. Derfor de foranstående refleksjonene.